MADANIY SOHADA REPRESSIYALARNING BOSHLANISHI VA ULARNING OQIBATLARI

Mirzo Ulug'bek nomidagi O`zbekiston Milliy Universiteti Tarix fakulteti O'zbekiston tarixi kafedrasi professori Ishanxodjayeva Z. R.

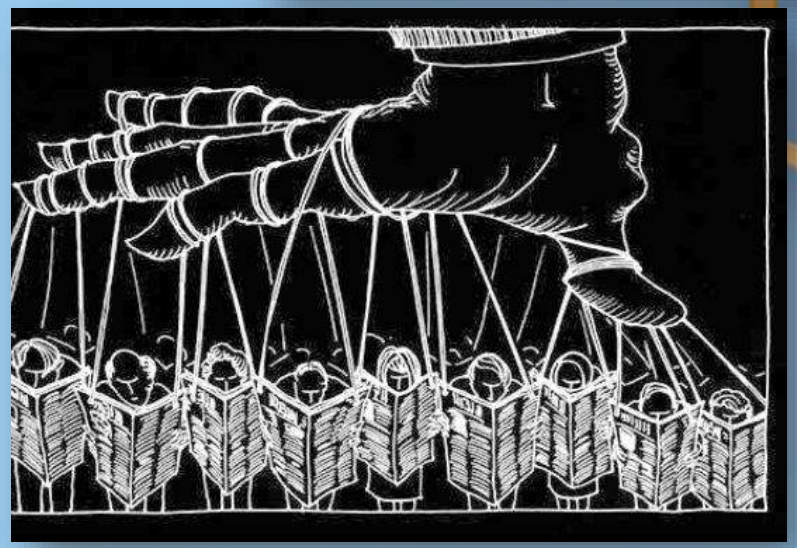
TOTALITAR TUZUMNI MUSTAHKAMLANISHI

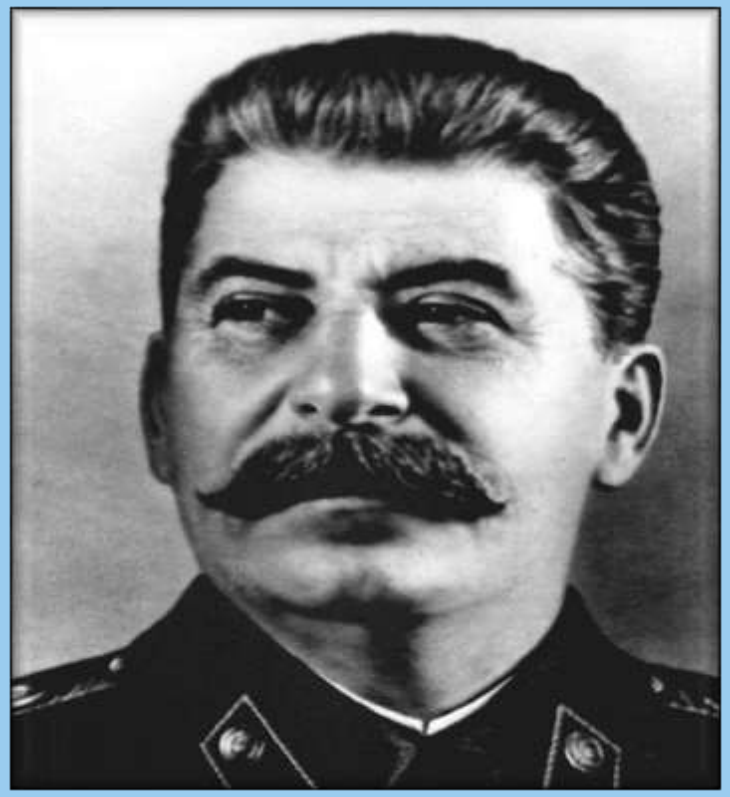
XX ASRNING 20-YILLARINING IKKINCHI YARMIDAN BOSHLAB SOVET DAVLATINI BOSHQARISH TIZIMIDA KESKIN O'ZGARISHLAR YUZ BERDI.

STALIN BARCHA CHORALAR BILAN ASTA-SEKIN AVTOKRATIYA YANI YAKKA HOKIMIYATNI O'RNATISHGA HARAKAT QILDI.

20 - YILLARNING OXIRIDA U SOTSIALIZMNI KUCHAYTIRISH UCHUN SINFIY KURASHISH G'OYASINI ILGARI SURDI VA PARTIYA VA DAVLAT HODIMLARINI ITOATKOR IJROCHILARGA AYLANTIRISHNI MAQSAD QILGAN EDI.

Iosif Vissarionovich Stalin

SHUNDAY QILIB, STALIN DAVLATDA TOTALITAR TUZUMNI O'RNATISHGA HARAKAT QILDI. UNING MOHIYATI SHUNDAN IBORAT EDIKI, DAVLAT BOSHQARUVI MARKAZLASHGAN BO‘LIB, BUYRUQBOZLIK VA MA’MURIY XARAKTERGA EGA BO‘LDI. IJTIMOIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOT USTIDAN QAT'IY NAZORAT O'RNATILDI. HAR QANDAY QARAMA-QARSHILIK, AYNIQSA, SIYOSIY ERKINLIK QONUNDAN TASHQARIDA DEB E'LON QILINDI

MAMLAKATDA TOTALITAR TUZUMNING O‘RNATILISHI MILLIY RESPUBLIKALARGA BEVOSITA TA’SIR QILDI: ULARNING BARCHA HUQUQLARI ITTIFOQ DAVLATI YURISDIKSIYASIGA O‘TDI. BUNI O‘ZBEKISTON MISOLIDA HAM KO‘RISH MUMKIN.

BIRINCHIDAN, RESPUBLIKANING BARCHA BOSHQARUVI ITTIFOQ ORGANLARI TARKIBIGA KIRITILDI. KPSS(B) NING TARKIBIY QISMI SIFATIDA O'ZBEKISTON KOMPARTIYASI MINTAQAVIY MAQOMGA EGA BO'LDI. BARCHA QAROR VA BUYRUQLAR, SHUNINGDEK, PARTIYANING RAHBAR KO'RSATMALARI BARCHA RESPUBLIKA PARTIYA TASHKILOTLARI UCHUN MAJBURIY ETIB BELGILANDI.

- **STALIN MA’MURIY-BUYRUQBOZLIK TIZIMI O‘ZBEKISTON MUSTAQIL BOSHQARUVIGA TO`SQINLIK QILDI. MAHALLIY RAHBARIYAT RESPUBLIKANING IQTISODIY, MADANIY VA MA’NAVIY HAYOTIGA OID BIROR MASALA YOKI MUAMMONI MUSTAQIL HAL ETA OLMADI.**

1920-YILLARNING IKKINCHI YARMI VA 30-YILLARNING BOSHLARIDA O‘ZBEKISTON SSRDA QUYIDAGI SIYOSIY ISHLAR TO‘QIB CHIQARILDI

O'n sakkizlar ishi	A.Xodjiboev, I.Xidiraliyev, M.Saidjonov va boshqalar.
Inag‘omovchilar ishi	Maorif xalq komissari R. Inog‘omov va boshqalar.
Qosimovchilar ishi	Oliy sud raisi S. Qosimov.
Badriddinovchilar ishi	Oliy sud prokurori Sh.Badriddinov.
Milliy Istiqlolchilar ishi	M.Abdurashidxonov rahbarligida 87 kishi.
«Maorif xalq komissarligi ishi»	O‘zbekiston SSR Maorif xalq komissari M. Ramziy, uning o‘rinbosari Botu va boshqalar.
“Botir gapchilar”	Qo‘qonda A. Zohiriy boshchiligida 19 kishi. O‘zbek xalqining ko‘plab atoqli farzandlari qatag‘on qilingan.

ZIYOLILARNING TA'QIB QILINISHI

REPRESSIV CHORALARDAN ENG KO‘P JABR KO‘RGAN MILLIY ZIYOLILAR BO`LDI. SOVET TUZUMINING RUHLANTIRUVCHILARI ZIYOLILARNING QADRIGA YETMADILAR, O‘Z YURTINING VATANPARVARLARINI, XALQIGA FIDOYILARINI TA’QIB QILDILAR. OGPU (BIRLASHGAN DAVLAT SIYOSIY BOSHQARUVI) VA NKVD (ICHKI ISHLAR XALQ KOMISSARLIGI) - MARKAZNING JAZO ORGANLARI, UNING BUYRUG'INI BAJARIB, ILG'OR ZIYOLILAR VAKILLARIGA QARSHI UYDIRMA AYBLOVLAR TO`QIDILAR.

- Qatag‘on siyosati davrida tuzilgan “tribunal” aybsiz insonni bir zumda jinoyatchiga aylantirib, og‘ir hukm chiqarishi mumkin edi. Vatanga sadoqatli xalqning eng sara namoyandalari, boy tarix va betakror madaniyatga yuz tutgan adiblar, buyuk ajdodlar merosini o‘rganishga bor kuch-g‘ayratini bag‘ishlagan olimlar qatag‘on siyosatiga duchor bo‘ldi.

BUTUN HAYOTINI XALQIMIZGA VA VATANGA XIZMAT QILISHGA BAG'ISHLAGAN MUNAVVAR QORI ABDURASHIDXONOV QATAG'ON QURBONI BO'LDI. U MILLIY BIRLIK VA ERKINLIK UCHUN KURASHGAN MILLIY ITTIFOQ (MILLIY BIRLIK) VA MILLIY ISTIQLOL (MILLIY MUSTAQILLIK) TASHKILOTLARINING RAHBARI EDI.

- 1929-yil 5-noyabrda Toshkentda pedagog Munavvarqori Abdurashidxonov boshchiligida 38 kishi hibsga olindi. Biroz vaqt o'tgach, hibsga olinganlar soni 87 kishiga yetdi. Ular “Milliy birlik” va “Milliy istiqlol” tashkilotlari faoliyatida ishtirok etganlikda ayblangan. Keyinchalik bu ish bo'yicha tergov Moskvaga o'tkazildi. Bu jadidlarning “millatchilik intilishlari”ni fosh etishda sovet tuzumining jiddiy niyatlari borligidan dalolat beradi.

- 1931-yil 25-aprelda Moskvada bo‘lib o‘tgan sud majlisida Munavvarqori boshchiligidagi “Milliy birlik” tashkilotining 15 nafar vatanparvari o‘limga, qolgan 72 nafari uzoq muddatga qamoq jazosiga hukm qilindi. Moskva yaqinida o‘zbek xalqining 15 nafar farzandi otib o‘ldirilgan. Mahbuslarning deyarli hech biri Toshkentga qaytib kela olmadi.

- XALQIMIZNING MUHABBATI VA HURMATIGA SAZOVOR BO'LGAN O'ZBEK ADABIYOTINING ENG YAXSHI VAKILLARI ABDULLA QODIRIY, ABDURAUF FITRAT, ABDULHAMID CHO'LPON, USMON NOSIR, ELBEK (MASHRIK YUNUSOV), G'OZIY YUNUS VA BOSHQALAR YO'Q QILINDI. ULAR “XALQ DUSHMANI” DEB ELON QILINDI.

- O‘zbekiston siyosiy elitasini **“millatchilik va sovet tuzumiga qarshi kurash”**, shuningdek, qurolli qo‘zg‘olon tayyorlashda ayblashdi. Yigirmanchi asr o‘zbek madaniyatining ko‘zga ko‘ringan namoyandalaridan Fitrat, Cho‘lpon, Abdulla Qodiriylar xuddi shu kuni – **1938-yil 4-oktabrda** Toshkent yaqinida otib o‘ldirilgan. Qamoqqa olingan ko‘plab vatandoshlarimiz 4 oktyabr kuni ommaviy ravishda qatl etildi. Iste’dodli shoir Usmon Nosir qamoqda vafot etdi.

Ularning har biri xalq sha’ni, ijodiy merosi xalq tomonidan e’tirof etilgan. Masalan, G‘ozi Alim Yunusov 50 dan ortiq asar muallifi bo‘lgan. Arab, fors, nemis, ingliz va barcha turkiy tillarni yaxshi bilgan. Samarqand universiteti, Toshkent pedagogika instituti, Til va adabiyot ilmiy-tadqiqot institutida rus, arab va nemis tillaridan maxsus kurs bo‘yicha ma’ruzalar o‘qigan

Sovet tuzumi xalqning siyosiy ongini rivojlantirishga intilgan milliy ziyolilar yetakchilarini, xalq ma’rifatiga fidoyilik qilgan jadidlarni yo‘q qildi.

Qomusiy bilim sohibi Said Rizo Alizoda o‘z asarlari bilan butun dunyoga mashhur. Faqat 1923-1934 yillarda. bu olimning 10 dan ortiq asari Lahorda nashr etilgan, jumladan “Axborot” kitobi. 1919-yildan boshlab u tomonidan nashr etilayotgan “Inqilab shu’lasi” jurnali nafaqat Turkiston o‘lkasida, balki qo‘shni davlatlar – Eron, Turkiya, Afg‘oniston, Hindistonda ham mashhur edi.

Qatag‘on qurbonlari orasida madaniyat namoyandalari, taniqli olim va pedagoglar ko‘p bo‘lgan. Buxoro va Turkiston respublikalari hukumatlari tashabbusi bilan xorijga o‘qishga yuborilganlar ham qatag‘on qilindi. Agar qidiruv paytida ular chet elda nashr etilgan kamida bitta kitobni topsalar, bu allaqachon dalil hisoblangan. Ular xorijda o‘qiganlari uchun o‘z mutaxassisligi bo‘yicha chet el adabiyotini saqlab qolishlari tabiiy. Biroq, bu jazo organlarining yarim savodli xizmatkorlarini qiziqtirmadi. Sattor Jabborov, Solih Muhammad, Maryam Sultonova kabi Germaniya va Turkiyada tahsil olib, kasbiy bilimlarini xalq xo‘jaligida qo‘llashni maqsad qilgan iqtidorli yoshlarning vakillari josuslikda ayblanib, **“xalq dushmani”** sifatida otib tashlandi.

Repressiv mashina hech kimni ayamadi. Shunday qilib, 1938 yilda birinchi o'zbek fotograflaridan biri, kino operator Xudayberdi Devanov "Pravda Vostoka" gazetasi muharrirlari tomonidan unga sovg'a qilingan "Leyka" fotoapparatida bahoni qilinib ayblandi. Uning turli yillarda olingan fotosuratlari va ko'plab kinoxronikalar xalq mulkiga aylandi. Unga ushbu kamerani go‘yoki “xalq dushmani” F.Xo‘jayev sovg‘a qilgani uchun ayblangan. X.Devanovni F.Xo‘jaevga sheriklikda ayblab otib tashlashga hukm qilindi.

INSON HUQUQ VA ERKINLIKLARINI OYOQ OSTI QILDI

- O‘tgan asrning 30-yillarida kimnidir “xalq dushmani” deya tamg‘alash juda oson edi. Demak, ko‘p xonadonlarda tintuvlar chog‘ida arab yozuvida yozilgan kitoblar topilsa, ularning mazmuni o‘rganilmay, ularning egalari jamiyatga begona, deb topilib, ta’qib yoki qatag‘onga uchragan.
- Masalan, Xorazm viloyati Gurlen tumanidagi Begovul qishlog‘ida ayollarga o‘qish va yozishni o‘rgatgan Bibidjon Ismoilova yashagan.

- 80 YOSHLI BU AYOL DINIY ADABIYOTLARNI O‘QIGANLIKDA AYBLANIB, HIBSGA OLINGAN. QIYNOQLARGA CHIDAY OLMAY QAMOQDA VAFOT ETDI, TINTUV BILAN UNING OLDIGA KELGANLARIDA BIBIDJON “AXLOQI MUXSINING” (“MUXSINOVA AXLOQI”) KITOBINI O‘QIYOTGAN EKAN. BUNDAY HOLATLARDAN KEYIN ODAMLAR VAHIMA TUSHIB, NAFAQAT O'QISHDAN, BALKI QADIMGI KITOBLARNI OLISHDAN HAM QO'RQISHDI. BU ESA KO‘PLAB YURTDOSHLARIMIZ O‘Z TARIXI HAQIDAGI HAQIQATNI YOZMA MANBALARDAN O‘RGANISH IMKONIYATIDAN MAHRUM BO‘LISHIGA OLIB KELDI.

SHUNDAY QILIB, 1937-1938-YILLARDA O‘ZBEKISTONDA 41 MINGDAN ORTIQ ODAM SOXTA AYBLOVLAR BILAN QAMOQQA OLINDI, ULARDAN **37 MINGDAN** ORTIG‘I QATAG‘ON QILINDI, **6920 NAFARI** O‘LIM JAZOSIGA HUKM QILINDI. FAQATGINA DAVLAT VA JAMOAT ARBOBLARI, YOZUVCHI, SHOIR VA OLIMLAR ORASIDAN **5758 KISHI** HIBSGA OLINDI, ULARDAN **4811 NAFARI** OTIB TASHLANDI.
BU MA’LUMOTLAR RESPUBLIKADA TERRORNING QANCHALIK OMMAVIY VA SHAFQATSIZLARCHA AMALGA OSHIRILGANLIGINING ISHONCHLI DALILIDIR.

“Shahidlar xotirasi” memorial majmuasi va “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeyi.

- O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, qatag‘on qilinganlarning ko‘pchiligi qonuniy ravishda oqlandi.

Ularning begunoh nomlari tiklandi.

- O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING BIRINCHI PREZIDENTI ISLOM KARIMOV (1991-2016) TASHABBUSI BILAN 2000 YIL 12 MAY KUNI TOSHKENT SHAHRINING YUNUSOBOD TUMANIDAGI BO'ZSU KANALI BO'YIDA QATAG'ON QURBONLARI XOTIRASIGA BAG'ISHLANGAN YODGORLIK MAJMUASI OCHILDI.

ISLOM KARIMOV (1938-2016)

U QATAG‘ON YILLARIDA HALOK BO‘LGANLAR XOTIRASIGA BAG‘ISHLANGAN BO‘LIB, XALQIMIZNING KO‘PLAB FIDOYI O‘G‘LONLARI OTIB O‘LDIRILGAN MASKANGA O‘RNATILGAN.

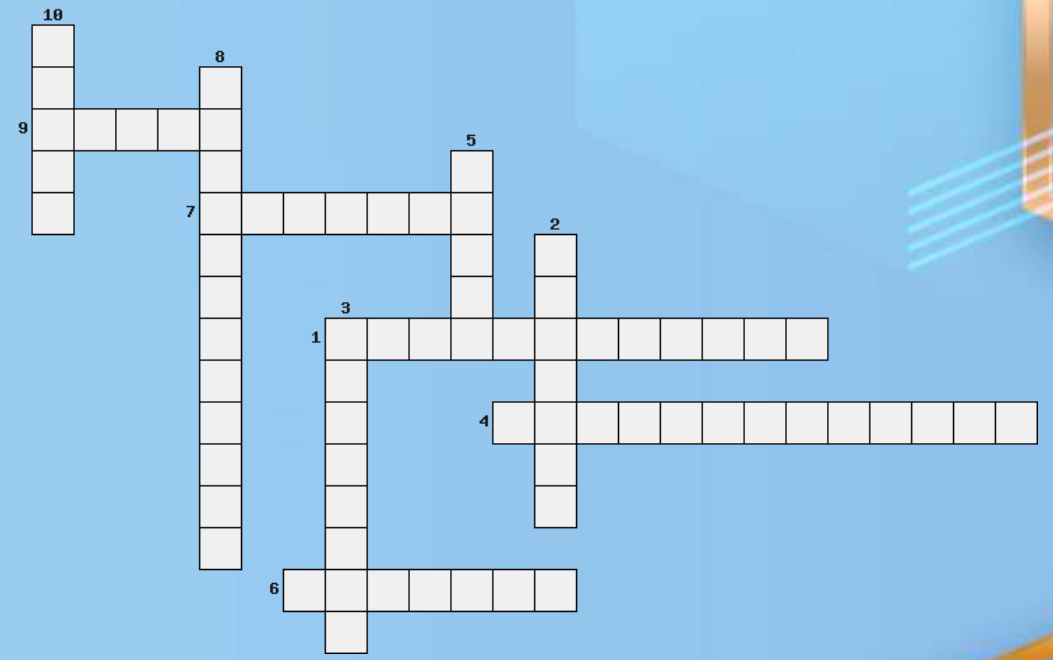
- BIZNING VAZIFAMIZ VA MUQADDAS BURCHIMIZ - HAR DOIM O'Z QALBIDA VATANNING MUSTAQILLIGI VA ERKINLIGI UCHUN KURASHGAN STALIN QATAG'ON SIYOSATINING QURBONI BO'LGAN INSONLAR XOTIRASINI TIKLASHDIR. 2001 YIL 1 MAY KUNI O'ZBEKISTONNING BIRINCHI PREZIDENTI I. A. KARIMOV QATAG'ON QURBONLARINI XOTIRASINI YOD ETISH KUNINI HAR YILI 31 AVGUST KUNI O'TKAZISH TO'G'RISIDAGI FARMONI.

- QATAG'ON MILLIONLAB BEGUNOH ODAMLARNING TAQDIRIDA O'CHMAS IZ QOLDIRDI VA OG`IR OQIBATLARGA OLIB KELDI. BIROQ, SHUNGA QARAMAY, XALQIMIZ O'Z XOHISH-IRODASINI, JASORATINI, PORLOQ KELAJAKKA BO'LGAN ISHONCHINI NAMOYON ETIB, JANG QILISHNI DAVOM ETTIRDI. U KO'P ASRLIK MA'NAVIY QADRIYATLARIGA, URF-ODATLARIGA, AN'ANALARIGA SODIQ QOLDI.

KROSSVORD

1. Jamiyat va shaxsiy hayotning barcha jabhalari ustidan mutlaq davlat nazoratini nazarda tutuvchi siyosiy rejim.
2. Chet davlatlar organlarining (ularning agentlarining) noqonuniy razvedka faoliyati, qoida tariqasida, boshqa davlatlarning maxsus xizmatlari tomonidan rasmiy maxfiy ma'lumotlarni (davlat siri) o'g'irlashni nazarda tutadi.
3. Favqulodda sud, ko'pincha harbiy, u yoki bu tarzda umumiy yurisdiksiyaning muntazam sudlariga qarshi.
4. Fan, texnika va madaniyatning turli sohalarida ma'lumotli va maxsus bilimga ega bo'lgan ruhiy xodimlardan iborat ijtimoiy qatlam.
5. Birinchi o‘zbek fotograflaridan biri Xudayberdi Devanovning fotoapparati qanday nomlanadi?
6. O‘z Vatanini sevgan, xalqiga fidoyi, Vatan manfaati yo‘lida fidoyilik va ishlarga tayyor.
7. “Inqilab shu’lasi” jurnalining noshiri kim edi?
8. “Milliy birlik” tashkilotiga rahbarlik qilgan pedagogning ismi nima.
9. Qatag'on qurbonlari xotirasiga bag'ishlangan yodgorlik majmuasi qaysi kanal bo'yida joylashgan?
10. Mashrik Yunusovning taxallusi nima edi?

E'TIBORINGIZ UCHUN RAXMAT!

